

Provincie
Antwerpen

Antwerpen, omarm de warmte!

Rede door Cathy Berx
Gouverneur Provincie Antwerpen
2016

© Cathy Berx

Geachte voorzitter,

Collega's van de deputatie,

Beste Raadsleden,

Beste genodigden,

"De dag dat provincie Antwerpen evenveel hernieuwbare energie produceert als de vraag naar energie groot is, en dus de "energie-onafhankelijkheid" kan uitroepen, is het wereldenergieprobleem definitief van de baan". Tot daar het prikkelende antwoord van VITO-directeur Dirk Fransaer op mijn vraag of en hoe Antwerpen ooit energieonafhankelijk kan worden.

500 jaar na de publicatie van "Utopia" van Thomas More, lijkt het meer dan ooit toegestaan om te dromen van - of zoveel beter nog - te werken aan een nieuw ideaalbeeld voor Antwerpen.

Al werd de Utopia in Leuven gedrukt, aan zijn vriend Erasmus verzekerde Thomas More het volgende: “de burgemeester van Antwerpen is zo opgezet met het boek, dat hij het volledig uit het hoofd kent”.

Het boek is dan ook in het Latijn geschreven.

Het begint met een fictieve ontmoeting, aan de Kathedraal van Antwerpen.

En of Antwerpen een sleutelrol speelde in die tijd.

Als provincie mogen, nee moeten we vandaag minstens even ambitieus zijn als toen. Gedreven door de gedachte van Daniel Burnham, wereldvermaard architect en stadsplanner uit Chicago.

“Make no little plans. They have no magic to stir men’s blood and probably themselves will not be realized. Make big plans. Aim high in hope and work”.

Burnham leeft nog voort in een belangrijke prijs die jaarlijks de meest duurzame stadsontwikkelingsprojecten belooft.

Terug naar Antwerpen. Terug naar deze Raad.

Een ideaalbeeld voor Antwerpen behelst toch veel meer dan energie en warmte, hoor ik u denken. Dat spreekt. Maar als de drijfveer, als de motor goed zit, wordt veel mogelijk.

In 2013 riep ik uw raad op om samen werk te maken van een “klimaatbestendige provincie”. Drie jaar later blijft die oproep – helaas- actueel.

World Overshoot Day 2016 viel alweer 12 dagen eerder dan toen. Twee weken geleden raakte ook bekend dat België zakt op de jaarlijkse klimaatrangschikking. In de jongste uitgave van de ‘Climate change performance index’ staan we op plaats 12, dat is 5 plaatsen lager dan vorig jaar.

Toch zijn er ook steeds meer tekenen van hoop. De weg blijft lang, de uitdaging groot. Tegelijk nemen de kennis en de concrete toepassingen toe om zeer ambitieuze energie – en zo ook klimaatdoelstellingen te halen.

Vandaag laat ik u graag kennismaken met onze grootste troef: warmte. Warmte in al haar facetten, verschijningsvormen en toepassingsmogelijkheden.

Maar eerst dit. Waarom zou een mens vandaag hoopvol zijn, in deze behoorlijk verwarrende tijden?

Temeer omdat klimaatwetenschappers ons, overigens met recht en rede, om de oren blijven slaan met onheilstijdingen.

Gletsjers zullen smelten. Net zoals het pakijs op de Noordpool.

Het zeeniveau zal stijgen.

Extreme weersomstandigheden nemen toe. Net als de kansen op overstromingen, bosbranden en woestijnvorming.

De biodiversiteit verschaalt.

Drinkbaar water wordt op steeds meer plaatsen een schaars goed.

Tropische ziekten zullen ook ons niet sparen.

En, na oorlogsvluchtelingen maken klimaatvluchtelingen hun opwachting.

En toch is er hoop.

Hoop die begon in Parijs, toen op 12 december 2015 het langverwachte globaal klimaatakkoord werd goedgekeurd.

Hoop die des te concreter werd toen China, de VSA en Europa het akkoord en alle daarin begrepen engagementen om de verdere opwarming van de aarde tegen te gaan, plechtig ondertekenden. Onlangs, op 4 november om precies te zijn, trad het ook effectief in werking.

De Europese Unie formuleerde alvast ambitieuze energie- en klimaatdoelstellingen voor 2020, 2030 en 2050.

De EU-doelstellingen voor 2020 zijn u bekend:

- 20% minder uitstoot van broeikasgassen in vergelijking met 1990
- 20% van het totale energieverbruik uit hernieuwbare energie
- 20% meer energie-efficiëntie

De EU-doelstellingen voor 2030 luiden terecht:

- Ten minste 40% minder uitstoot van broeikasgassen in vergelijking met 1990
- Ten minste 27% van het totale energieverbruik uit hernieuwbare energie
- Ten minste 27% meer energie-efficiëntie

Op de lange termijn, tegen 2050, is het de ambitie om 80 tot 95% minder broeikasgassen uit te stoten in vergelijking met 1990. Hopelijk maken de jongsten van deze raad het nog mee! Voor de Europese Commissie lijkt het alvast menens.

De omschakeling naar een energie-efficiënt en koolstofarm Europa zal tegelijk ook de economie stimuleren, banen scheppen en het concurrentievermogen van de EU versterken.

Deze doelstellingen halen is evenwel onmogelijk zonder resoluut de weg van de hernieuwbare energie in te slaan.

Ook het Vlaams parlement maande de Vlaamse Regering daar vorige week in een overtuigende, ambitieuze, kamerbreed gesteunde resolutie toe aan.

De weg naar de realisatie van die doelstellingen verloopt helaas eerder op een sukkeltrafje. België maar ook Nederland bengelen onder aan de lijsten van meest duurzame landen in Europa. Alleen Malta en Luxemburg scoren nog slechter op vlak van verbruik van hernieuwbare energie dan onze noorderburen. Een schrale troost.

Inzicht is de eerste stap naar actie.

In die zin zijn de woorden van Vlaams Minister-President Geert Bourgeois op de eerste Vlaamse Klimaattop van april dit jaar het citeren waard:

“Onze trein staat op het juiste spoor. Maar de trein bolt helaas nog veel te traag. De CO₂-uitstoot vermindert, maar veel te langzaam. Onze uitdaging ligt vooral in de periode na 2020. Met de huidige maatregelen zullen we de doelstellingen 2030 met zekerheid niet halen. We moeten de uitstoot van broeikasgassen sneller en sterker doen dalen.

Daarom moeten wij met ons allen enkele tandjes bijsteken en heel wat extra inspanningen leveren.

Tegelijk moeten we ook ons aandeel hernieuwbare energie opkrikken. Vandaag zitten we amper boven de 5%, terwijl we tegen 2020 moeten komen tot boven de 10%.

Dat zal geen gemakkelijke oefening zijn. Vlaanderen is een dichtbevolkte stad-staat, een logistieke draaischijf, en heeft niet dezelfde mogelijkheden als bijvoorbeeld Schotland of Spanje die volop kunnen inzetten op resp.

wind- en zonne -energie. Wij hebben wel verschillende andere troeven waar we volop op moeten inzetten.” Einde citaat.

Welnu, warmte is die troef.

Als warmte het nieuwe goud zou zijn, zou onze provincie alle redenen hebben om te juichen.

Helaas, warmte an sich is niet het nieuwe goud. Maar er liggen wel ontelbare kansen voor het grijpen om de beschikbare en onbenutte warmte te verzilveren. Daar zo snel als mogelijk werk van maken, dát is de opdracht.

Zeker als je weet dat het grootste deel van de Vlaamse energievraag voor maar liefst 56% bestaat uit, jawel, warmte.

Of nog, Vlaanderen verbruikt zowaar drie keer meer energie voor warmte dan voor elektriciteit.

Gevolg, er is een immens onbenut warmtepotentieel. Heel veel restwarmte verdwijnt zomaar. In de lucht. In water.

Recupereren is dus de boodschap, en snel!

VITO berekende: groene warmte kan tegen 2020 een derde tot de helft van de Belgische doelstelling van 13% voor hernieuwbare energie invullen. Via groene warmte zou het bovendien op een goedkopere manier kunnen dan via groene stroom. Die doelstelling met groene warmte behalen zou bovendien 6 tot 14 keer goedkoper zijn.

Toch blijft warmte in onze provincie een sterk onderbenutte troef. Een troef die een enorme rol kan en moet spelen in de energiemix van zon, wind en warmte als hefboom voor een duurzame energietoekomst in Antwerpen, Vlaanderen en België.

En dat op **twee vlakken**.

Vooreerst beschikt onze provincie over **een restwarmtepotentieel** dat zijn gelijke niet kent in België.

Industrie, haven, petrochemische cluster, ... die sterktes van onze Antwerpse economie, zijn niet de zwaktes of bedreigingen maar net de sterktes en opportuniteiten om tot een klimaatneutrale provincie uit te groeien.

Een paar cijfers: uit recente studies blijkt dat er in de haven van Antwerpen ca. 4 200 Gigawattuur/jaar aan restwarmte beschikbaar is. Welnu, de warmtevraag van de stad Antwerpen bedraagt ca. 4 200 Gigawattuur/jaar. Dat is meer dan een perfecte match.

VITO berekende ook de cijfers voor onze provincie. Het begrote uitkoppelbaar (restwarmte)aanbod van meer dan 11 000 Gigawattuur/jaar komt aardig in de buurt van de vraag van ca. 19 000 Gigawattuur/jaar. Deze cijfers spreken voor zich.

Dat we nu veel warmte verspillen, zou over 20 jaar evenzeer moeten verontwaardigen als onze verbijstering vandaag dat er amper 10 jaar geleden nog geen absoluut rookverbod in ziekenhuizen bestond.

Vieze, zwarte rook en dito vervuiling uit fabrieksschouwen aanvaarden we als samenleving terecht al lang niet meer. Hopelijk breekt dra het moment aan dat we ook de "witte rook" verwerpelijk vinden. Want "witte fabrieksrook" is, jawel, verspilde warmte. Warmte die perfect kon dienen als bron van warmte en energie.

Maar er is méér.

Behalve die beschikbare, alsnog te veel verspilde restwarmte die tijdens tal van industriële processen zoals verbranding vrijkomt, bulkt ook onze aarde van warmte die we nuttig kunnen aanwenden.

Vooraf in de Kempen herbergt de grond ontginbare warmte. Recent onderzoek en succesvolle boringen van VITO op de voormalige Balmatt-site in Mol leverden sluitend bewijs: onze provincie beschikt over het potentieel om door middel van **geothermie** warmte te produceren en te leveren.

Geothermie of aardwarmte is bovendien zowat de enige energiebron in Vlaanderen die het potentieel heeft om volledig hernieuwbaar te zijn.

Deze unieke energiebron is nagenoeg vrij van broeikasgasemissies.

Lokaal geproduceerd.

Continu beschikbaar.

En variabel inzet- en integreerbaar in energie-efficiënte warmtetoepassingen.

De lage operationele kosten voor aardwarmte garanderen bovendien stabiele en betaalbare energieprijzen.

Wat willen we nog meer?

Is het verwonderlijk dat landen waaronder Duitsland al volop inzetten op geothermie?

Antwerpen, dames en heren, heeft er alle baat bij om een 'adopter' te worden.

Als we alle beschikbare restwarmte recupereren en volop diepe aardwarmte winnen, kunnen we de Antwerpse en dus ook de Vlaamse energiemix aanzienlijk verbreden en onze energieonafhankelijkheid versterken.

De clou van het volledige warmteverhaal is vrij simpel: verbind leveranciers van warmte of geothermiebronnen en afnemers van warmte op een slimme manier met elkaar, door middel van warmtenetten.

In een dichtbevolkt en dichtbebouwd gebied als Antwerpen zijn heel veel aantrekkelijke 'matches' mogelijk. Onze provincie is geografisch immers goed en vooral evenwichtig bedeed. Grote hoeveelheden restwarmte in het westen en diepe geothermie in het oosten maken het warmteverhaal écht aantrekkelijk.

Helaas, de realiteit is behoorlijk recalcitrant. Warmte heeft een prijs. Warmte zal nooit 'gratis' zijn.

Elektriciteitsproducenten en gasproducenten kijken eerder argwanend naar warmtelevering. De industrie bewaakt al even argwanend de eigen belangen: hun corebusiness en lage prijzen.

En toch, aanwezige warmte benutten -of het nu om restwarmte of om warmte uit geothermische boringen gaat- zou voor de provincie Antwerpen, voor Vlaanderen, een voor de hand liggende ambitie moeten zijn. Het aanbod is er, de vraag is er: nu nog de maatschappelijke, politieke en zakelijke wil om samen die disruptieve sprong te wagen.

Met de blik gericht op de sociaaleconomische en ecologische winst op de lange(re) termijn en de omzichtige omgang met de risico's en verdelingsvraagstukken op de korte(re) termijn moet het lukken.

Er is m.i. ook geen ander zinvol -begrijp toekomstgericht - alternatief.

Maar laten we beginnen met het echt laaghangend fruit van warmtebesparing: zuiniger omspringen met warmte.

Besparen, besparen, besparen, op energie, op warmte. Een rendabele nul-uitstoot van gebouwen op een zo kort mogelijke termijn, blijft de ultieme doelstelling.

Door energierenovaties en verbeterde technieken die steeds beter betaalbaar worden, moet de energievraag van onze woningen en gebouwen sterk dalen.

Even belangrijk is de manier waarop gebouwen van warmte worden voorzien.

In België wordt het gros van de gebouwen individueel en elk op zichzelf verwarmd. Meestal wordt daarvoor aardgas of stookolie of - zeker in tijden van crisis - zelfs erg vervuilende steenkool gebruikt.

Of nog, het overgrote deel van onze gebouwen verwarmen of koelen we met eindige, niet-hernieuwbare en CO₂-producerende energiebronnen.

Die warmteproductie kan anders en veel schoner. Denk maar aan warmtepompen, zonneboilers en warmtenetten bij voorkeur op basis van aardwarmte en restwarmte.

Elk op zich, en a fortiori in globo, gaat het om een radicale omschakeling naar hernieuwbare oplossingen die hun effect niet zullen missen.

Dat nog meer dan de helft van de investeringen in toestellen voor verwarming en warm water gaat naar toestellen op basis van gas en stookolie is onthutsend, want allang niet meer te verantwoorden.

Dat investeringen in groene warmte zoals warmtepompen en zonneboilers nauwelijks versnellen, verbijstert.

Ook het Vlaams parlement wil dat radicaal anders!
Toestellen op basis van gas en zeker stookolie moeten eruit.
En liefst snel. De subsidies voor verwarming met fossiele brandstoffen moeten zo snel mogelijk op de schop. En worden vervangen door duurzame alternatieven.

Maar waar staat Vlaanderen als het aankomt op warmte?

Om de energiedoelstellingen 2020 te halen, moet Vlaanderen binnen 4 jaar 10,3% van de energie uit hernieuwbare bronnen putten. Tegelijk moeten we onze energie-efficiëntie aanzienlijk aanscherpen.

Niettemin of juist daarom, trekt ook Vlaams minister Tommelein de kaart van warmte. Daar horen warmtenetten bij. Deze beleidskeuze komt niets te vroeg.

Die goede visie is ook het Vlaams parlement niet ontgaan. De "resolutie betreffende een sterk Vlaams klimaatbeleid" besteedt behoorlijk veel aandacht aan warmtetoepassingen.

In vele Europese landen zijn warmtenetten al stevig ingeburgerd.

Meer dan 60% van de Deense bevolking wordt bediend door een warmtenet.

Ook onze buurlanden zetten in op warmtenetten.

In Duitsland zijn 12% van de inwoners aangesloten. In Frankrijk 6%. Frankrijk wil dit percentage fors opdrijven met massale investeringen.

Ook in Nederland wordt er volop in geïnvesteerd. Tegen 2030 moet de helft van de gebouwen in Rotterdam aangesloten zijn op een warmtenet. Een terechte ambitie.

Aansluiting op een warmtenet leidt immers tot 75% minder CO₂-uitstoot ten opzichte van een regulier huishouden met een cv-installatie.

Vlaanderen hinkt om vele redenen dramatisch achterop, op vlak van warmtedistributie.

Achteraf gezien helaas, heeft de relatief eenvoudige en goedkope aanvoer van Nederlands laagcalorisch aardgas, geleid tot de uitbouw van een fijnmazig aardgasnet.

Nu het einde van die gastoevoer in zicht is –Nederland zal ten laatste in 2030 stoppen met de aardgaslevering aan ons land- kunnen we makkelijker fundamenteel verduurzamen.

Waarom zouden we een smak geld investeren om ons aardgasnet en de vele aansluitingen te converteren voor niet-Nederlands, hoogcalorisch gas?

Het lijkt hét uitgelezen moment om het gastijdperk in België, Vlaanderen en Antwerpen naar de geschiedenisboeken te verwijzen.

Voor wie dit argument niet volstaat. Er zijn ook andere dan duurzaamheidsredenen. Afgelopen met de volatiele, wispelturige energieprijzen die potentiële investeerders doen twijfelen.

Voorbij de grote energie-afhankelijkheid in een onstabiele, zo niet grimmige geopolitieke context.

Dat 2030 het grote kantelmoment kan worden van gasleidingen naar warmtenetten, klinkt aantrekkelijk. Vandaag al winnen landen die geen of minder makkelijk toegang hadden tot aardgas. Zij moesten immers al veel vroeger andere, meer duurzame oplossingen bedenken, zoals performante warmtenetten voor stadsverwarming. Zij boffen!

Eerder dit jaar besliste de Vlaamse Regering alvast de verplichting op te heffen om 95% van de woningen van een aardgasaansluiting te voorzien. Strategisch een zeer wijze zet!

De voorzichtige opstart van warmteprojecten zet ook de beleidsmakers aan het werk. Zo werkt de Vlaams Regering volop aan een **decretaal kader** voor verschillende vormen van hernieuwbare energie. Alsnog is de verdeling van warmte en koude niet geregeld in België. Doordachte, juiste, heldere en rechtszekere randvoorwaarden om deze sector in transitie te steunen en verstandig te sturen, zijn nodig.

Industrie en in het bijzonder grote bedrijven en projectontwikkelaars vragen om richting, visie en standvastigheid zonder rigiditeit. Hoe kunnen ze anders doordacht beslissen over investeringen en nieuwe projecten?

Op 17 juli 2015 keurde de Vlaamse Regering alvast de **conceptnota 'diepe aardwarmte'** goed. In uitvoering daarvan is er een aangepast regelgevend kader voor diepe geothermie op komst.

En, in opdracht van de Vlaamse Regering en het Vlaams Energieagentschap (VEA) tekenden distributienetbeheerders Eandis en Infrax samen met VITO een eerste **'warmtekaart'** uit.

Alle in Vlaanderen potentieel interessante plaatsen voor warmtenetten vindt u erop terug. En dat zijn er wel wat. In het bijzonder ook in onze provincie. Haalbaarheidsstudies per locatie moeten de eerste inschatting aan de werkelijkheid toetsen.

Behalve voor goede randvoorwaarden zoals een wetgevend kader en een goede warmtekaart, zorgt de Vlaamse Regering ook voor de **broodnodige steunmaatregelen**.

Een van die maatregelen is de **halfjaarlijkse call voor groene warmte en restwarmte** van het Vlaams Energieagentschap. De meest recente oproep voor projecten leverde 15 goedgekeurde projecten op. Goed voor een totaalbudget van 8,6 miljoen EUR, én een jaarlijkse productie van ruim 150 Gigawattuur extra groene warmte.

En we mogen trots zijn. Verschillende van de goedgekeurde projecten worden in provincie Antwerpen uitgevoerd: een project rond restwarmte in Wilrijk, één rond biomethaan in Brecht en biomassa in Grobbendonk. Ook de geothermieprojecten in Mol (VITO) en Beerse (Janssen Pharmaceutica) kunnen rekenen op steun.

Voor de vijfde oproep, najaar 2016, stelt de Vlaamse Regering 10,5 miljoen EUR ter beschikking.

Grootschalige warmteprojecten komen in aanmerking

voor Vlaamse **strategische ecologiesteun**. Een voorbeeldproject kan u gaan bekijken op een spreekwoordelijk steenworp. Meer bepaald gaat het om het stoomnetwerk Ecluse in de Waaslandhaven. Dit warmtenet zal minstens 5% van alle groene warmte leveren die in Vlaanderen geproduceerd wordt. Het project Ecluse won vorige maand de allereerste Sustainability Award van de Antwerpse havengemeenschap.

Voor eventuele nieuwe steunmaatregelen is het wachten op het Warmteplan dat minister Bart Tommelein aankondigde voor begin 2017.

Maar er is meer.

Waar liggen de warmtekansen en wat is er nodig om ze te verzilveren?

Alles begint bij **KANS 1**. “Maak werk van een duidelijke, heldere en ambitieuze warmtevisie”.

Een goede visie ontwikkelen is een cruciale eerste stap. Ze blijft kille letter zonder de optimale randvoorwaarden om de warmtedoelstellingen en –ambitie te realiseren. Minstens is vereist dat we warmte erkennen én omarmen als volwaardig deel van ons energiesysteem naast elektriciteit en – zolang het nog duurt – aardgas.

Nieuwe regelgeving zal onvermijdelijk zijn. Toch doet de overheid er goed aan om nog even te temporiseren. Cruciale spelers pionieren nog. Het speelveld is nog niet echt helder. De markt nog vrij opaak.

In een dergelijke context is het vaak wijs om eerste resultaten af te wachten alvorens regels uit te vaardigen waarvan de impact onvoorspelbaar is.

Vandaar **KANS 2**. Vlaamse overheid, volg met arendsogen alle ontwikkelingen op het vlak van rest- en aardwarmte, informeer u, onderzoek buitenlandse regelgeving, en verwerk al deze kennis en expertise tot slimme regelgeving.

Temporiseren betekent geenszins passief blijven. Niets doen. Daarom, Vlaamse overheid, zet alvast in op wat u wél weet.

Volgens ruwe schattingen bevat de Kempense ondergrond een warmtepotentieel dat overeenstemt met een energie-inhoud van 3 miljard vaten olie. Een vat meer of minder doet er dan niet zo toe.

De bouw van een honderdtal economisch rendabele geothermiecentrales zou een gezamenlijke brutocapaciteit van maar liefst 400 tot 800 Megawatt elektriciteit en 2 à 4 Gigawatt thermisch potentieel opleveren. Dat is veel. Heel veel.

Daarom luidt de **3de KANS**: benut het geothermisch potentieel in de Kempen optimaal.

Tussen droom en daad staan soms niet zozeer wetten maar eerder financiële hinderpalen en een gebrek aan duurzaam beleid in de weg. Lage fossiele brandstofprijzen blijven het business-model voor groene warmte hypothekeren.

Waarom zou een warmteklant méér betalen voor zijn warmte dan wat hij voor een vergelijkbaar gebruik van gas of een andere fossiele brandstof betaalt?

Het gevolg is pervers: een warmteleverancier kan zijn prijzen niet bepalen op basis van zijn investering in een warmtenet.

De catch-22 is duidelijk. Ofwel rekent de investeerder de juiste prijs door aan de klant, maar raakt hij zijn warmte aan de straatstenen niet kwijt. Ofwel richt hij de warmteprijs op de fossiele brandstofprijs en raakt zijn investering nooit terugverdiend. Dan is de keuze dubbel: of hij begint er niet aan. Of hij tekent voor een kroniek van een aangekondigd faillissement.

Pas wanneer de onrendabele top voor warmtenet-investeringen in de beginfase effectief en efficiënt wordt weggewerkt, wordt die vicieuze cirkel doorbroken.

Hier ligt **KANS 4** voor de overheid. Minimaliseer de kosten voor warmtenetten door ze te socialiseren. Financier deze investeringen met hogere belastingen op gas of andere fossiele brandstoffen. "Internaliseer externe kosten van CO²-vervuiling volledig en correct", was één van mijn voorstellen in 2013. Die oproep blijft ook in deze context buitengewoon relevant.

Wie de energietransitie- en andere kosten, waaronder openbare dienstverplichtingen, zo snel als mogelijk verschuift van elektriciteit naar fossiele brandstoffen is zonder twijfel het best voorbereid op de zogenaamde elektrificatie die er sowieso aankomt. Bovendien slaat de overheid dan twee vliegen in één klap.

De Antwerpse haven herbergt de tweede grootste petrochemische cluster van de wereld na Houston, Texas. We gaan er zo vaak prat op. Tel daarbij de petrochemische, chemische en life sciences-industrie in de rest van provincie Antwerpen, de andere havens en de overige industriële clusters in Vlaanderen, dan ligt **KANS 5** voor de hand: doe iets nuttigs met de overvloedig beschikbare restwarmte.

De **uitdagingen** zijn legio.

De petro-chemische en industriële bedrijven in Antwerpen en de rest van Vlaanderen behoren nu al tot de meest energie-efficiënte ter wereld. Daar hebben ze keihard aan gewerkt. We zijn er de sector ook erkentelijk voor.

Restwarmte leveren vormt m.i. een volgende en logische stap in het verder verbeteren van die eco-efficiëntie. Een stap waardoor de netto-uitstoot van CO₂ aanzienlijk zal dalen. Buitenlandse voorbeelden zijn er in overvloed. U vindt ze in de uitgeschreven tekst.

Ingrijpen in industriële processen is bijzonder complex. Daar geef ik me goed rekenschap van. De processen zijn immers maximaal geoptimaliseerd, en zo rendabel als mogelijk gemaakt.

Een omschakeling waarbij restwarmte afgevoerd en uitgekoppeld wordt, zal ingrijpen op die processen en dus grote en delicate investeringen vergen.

Conservatief geschat ligt de veilige 'return on investment'-horizon voor warmtenet-investeringen op 30 jaar.

Wat we desondanks in geen geval nog kunnen dulden is dat de warmte die nu vrijkomt door (haven)industrie onbenut blijft. Ongeacht of die warmte zelf afkomstig is van fossiele, hernieuwbare of groene bronnen.

De meest cruciale les is helder. Een restwarmterecuperatie-verhaal schrijf je in essentie samen. Succesvolle restwarmterecuperatie kan niet anders dan een samenspel zijn tussen partners die elkaar vertrouwen en op elkaar aangewezen zijn.

De industrie moet bereid zijn om maximale warmte te leveren. Tegelijk moet de industrie zeker zijn van een voldoende groot en stabiel aantal afnemers.

Eenvoudig geformuleerd:

“Zullen er voldoende lang voldoende

warmteafnemers zijn?” Dat is de kernvraag van de warmteleveranciers. Zonder voldoende afnemers die bereid zijn om voor warmte te blijven betalen, zijn dure investeringen zinloos.

“Kunnen we altijd rekenen op een constante, regelmatige levering van warmte tegen een

redelijk prijs?” Dat is de grootste zorg van de afnemers. Wat als er periodes zijn waarin onvoldoende warmte kan worden geleverd?

Het uitleveren van warmte én het verhandelen ervan is immers geen prioriteit voor een bedrijf met restwarmtepotentieel. Een bedrijf wil allicht niet altijd het engagement aangaan om in leveringszekerheid te voorzien. Maar ook de vraag blijft een onzekere factor. Wat als afnemers besparen op hun energiebehoeften? Of vertrekken?

De overheid kan en moet de onzekere investeringsprong vergemakkelijken. Hoe? Door stevige co-investering in, en zorg voor goed overlegde en doordachte optimale randvoorwaarden.

Tegelijk is het de imminente taak van de overheid om marktfalen te voorkomen. De overheid kan ervoor zorgen dat de markt van vraag en aanbod perfect functioneert. Ook daarvoor is een stabiele, ambitieuze maar realistische beleidsvisie nodig.

Overheden hebben de macht, de slagkracht en de middelen om een warmtemarkt te “sturen” en de transitie in de juiste plooi te leggen. Dat kan dwingend, met boetes voor bedrijven die restwarmte verloren laten gaan, maar ook –en dat verdient de voorkeur– stimulerend.

Dus overheid, doorbreek deze “eerst-de-kip-of-het-ei-logica”. Ga –als neutrale speler met een ambitieuze missie – zelf mee onderhandelen als het ware “tussen” leverancier en afnemer.

Niet alleen de prijs, maar ook de subtiele “privileges” voor fossiele brandstoffen, - waarvan we de beschikbaarheid en het gebruik zo vanzelfsprekend vinden, dat we er ons amper rekenschap van geven- , gaan best liever vandaag nog dan morgen, op de schop.

Vandaar **KANS 6**. Kies voor gasloos. Of beter, voor een geleidelijke uitfasering van gas in bebouwde omgevingen. Buitenlandse voorbeelden bewijzen dat het minder futuristisch is dan het lijkt.

Opties en kansen te over, als een visionaire overheid volgehouden en consequent inzet op het transitieproces. Natuurlijke transactiemomenten zijn ideaal om stappen vooruit te zetten. Ik noem er enkele in **KANS 7**.

- Verscherp energieprestatienormen bij oplevering, verkoop en verhuur van huizen en gebouwen.
- Stimuleer collectieve wijkrenovaties.
- En last but not least, grijp de afbouw aan van de levering van Nederlands gas vanaf 2024 met een definitieve stop in 2030, om komaf te maken met gas. Investerings in de omschakeling van gasaansluitingen voor leveringen van andersoortig gas uit andere buitenland, zijn kosten op het sterfhuis, als u het mij vraagt. Die vanaf vandaag vermijden, is daarom de boodschap.

Neem een voorbeeld aan Amsterdam. In 2050 wil en dus zal Amsterdam een aardgasloze stad zijn. Van ambitie gesproken. Volgend jaar al wijzen woningcorporaties de eerste 10 000 woningen aan waar de gaskraan dichtgaat. Zo wil de Nederlandse hoofdstad de -uitstoot stevig terugdringen.

Over **KANS 8** kan ik kort zijn. Nederland en België/
Vlaanderen voeren dezelfde discussies over de “gasuitstap”,
over warmtenetten, restwarmterecuperatie en geothermie.
Waarom werken we niet samen? Over de grenzen heen.

Kennisdelen, samenwerken en samen de boer op voor meer
Europese investeringsmiddelen, zal ons geen windeieren
leggen en maakt ambitieuze doelstellingen beter haalbaar.

KANS 9 refereert aan de “agogische” opdracht van alle
overheden en beleidsverantwoordelijken van duurzame
wil: deel het goede warmtenieuws, en doe het samen!
Breng warmte- en geothermie als energiebronnen onder
de aandacht, promoot, steun en stimuleer ze. Doe ze
postvatten in de geesten van de mensen als het beste
alternatief.

Tot zover enkele kansen en “opdrachten” voor Vlaanderen,
mede in het licht van inspirerende Europese voorbeelden.

Hoe scoren wij? **Hoe scoort provincie Antwerpen als het op de inzet van warmte aankomt?**

Er is goed nieuws. Maar alles kan nog veel beter!

Ook in de provincie Antwerpen zijn er de afgelopen jaren veel stappen in de goede richting gezet. In het bijzonder door een aantal steden en gemeenten. Gelukkig maar.

De eerste resultaten zijn bovendien tastbaar in de vorm van warmtedistributie en geothermie. Ik toon u enkele voorbeelden van eerste warmtenetten en uiteraard de succesvolle zoektocht naar geothermie.

Achtereenvolgens ziet u:

- De Turnhoutse wijk Niefhout
- Project Nieuw Zuid in Antwerpen-stad
- Het geothermieproject van VITO
- En dat van Janssen Pharmaceutica.

Dat is een begin, een goed begin. Maar “plus est on nous”!

En dus leg ik u graag de kansen voor die wij, die provincie Antwerpen kan grijpen.

Het grootste warmtepotentieel van Vlaanderen en dus van het land ligt in Provincie Antwerpen. Dat brengt meteen verantwoordelijkheden met zich mee.

Vandaar, **KANS 1 en 2**: maak werk van een sterke, innoverende en inspirerende energievisie met een stevig luik 'warmte'. Of nog, valoriseer het enorme warmtepotentieel waarover we beschikken. Doe het zo ruim en zo snel mogelijk. Maak bij voorrang werk van een ondersteunende provinciale expertisedienst.

Uit de vele vragen die het provinciebestuur van gemeenten en steden krijgt in het kader van het VITO-raamakkoord, blijkt de grote nood en interesse. De vaak zeer technische expertise overstijgt veelal het gemeentelijke niveau. Bovendien zijn veel warmteprojecten gemeentegrensoverschrijdend. Een rendabel warmtenet stopt immers niet aan gemeentegrenzen.

Ook hier kan de provincie haar unieke positie verzilveren, vanop afstand en toch dichtbij.

Een rol die wij van nature al zo lang opnemen: gericht en doordacht ondersteunen; schaalgrootte creëren; capaciteit, kennis en knowhow opbouwen, bundelen en ter beschikking stellen; stimuleren en faciliteren.

We kunnen heus nog steviger inzetten op onze sterktes als intermediair bestuursniveau.

- Voluit gaan in onze bovenlokale regierol: gemeenten, partners, lokale actoren samenbrengen en verbinden om de noodzakelijke schaalgrootte te creëren.
- In financieringsinstrumenten voorzien: mee actief op zoek gaan naar financieringsmogelijkheden, zonder daarom zelf te financieren.
- Expertise opbouwen, bundelen, benutten en ter beschikking stellen. Goede voorbeelden detecteren en ontsluiten.

Ook kijken over het muurtje loont. We moeten het warm water inderdaad niet opnieuw uitvinden.

Onze naaste burens uit Noord-Brabant, met wie we zo vaak én uitstekend samenwerken, kunnen ons inspireren. Laten we gebruikmaken van die kennis en expertise. In Noord-Brabant is er een 'reststromenmakelaar' aan de slag. Iemand die als neutrale tussenpersoon vraag en aanbod van warmte koppelt. De resultaten zijn verbluffend.

Zo'n makelaar kijkt in de eerste plaats goed rond, analyseert, brengt in kaart. U kan niet bevroeden, laat staan overschatten hoe cruciaal dat is.

Sterk gefocust op zichzelf, op hún winst, hún eigen processen of interne besparingen op energie, gaan bedrijven en industrie zelden zelf op zoek naar mogelijkheden om restwarmte te delen of restwarmte aan te trekken.

Evenmin gaan zij actief na of ze hun veelal laagcalorische warmte aan de wijk of aan een aanpalende fabriekssite kunnen slijten. Laagcalorische warmte die bovendien veelal waardeloos is voor industriële processen.

Gemiste kansen en verspilling zijn het gevolg. Veel warmtepotentieel verdwijnt, zomaar in de lucht. U herinnert het zich nog wel: de “witte rook” die allicht dra onze verontwaardiging wekt. Tot daar **KANS 3**, zet een “reststromenmakelaar” aan het werk.

Overheden kunnen het niet alleen. De privé evenmin. **KANS 4** is mogelijk een open deur: zet in op goed doordachte publiek-private samenwerking. Die is m.n. cruciaal voor het welslagen van projecten.

Ervaringen uit –andermaal- Noord-Brabant leren dat warmteontwikkelingen op puur commerciële basis zelden tot stand komen. Voor een publieke partner zijn lange(re) afschrijvingstermijnen en een lage(re) return on investment business as usual. Temeer omdat vooral ook de duurzame maatschappelijke return meetelt. Voor bedrijven ligt dat minder voor de hand. Is dit niet de ideale context waarin een stabiele tandem publiek-privaat rendeert?

Als we inzetten op al het voorgaande, wordt **KANS 5** een logische volgende stap: maak uzelf energie-aantrekkelijk.

Dat warmtereststromen niet langer nutteloos de lucht in gaan, is goed op zich. De ecologische footprint van de bedrijven zal er meteen een stuk beter uitzien.

CO₂-emissies zullen dalen.

De afhankelijkheid van fossiele brandstoffen neemt af, verdwijnt.

Daar wordt een hele regio beter van.

Regio's met clusters van warmtereststromen worden ook internationaal aantrekkelijk.

Ze zijn *the place to invest* voor vooruitziende bedrijven.

Duurzaamheid is of wordt immers een concurrentie –want imago- kwestie.

Een bedrijf kan bovendien veel kosten besparen als het nuttig warmte in of uit kan koppelen.

Die opties in de aanbieding hebben, is een grote troef voor bedrijven die zoeken naar een strategisch goede locatie.

Tel daar onze centrale ligging, onze haven, onze kennis en expertise, onze uitmuntende kennis –en onderwijsinstellingen bij en je hebt een sterk bidbook.

Een betere strategische en duurzame verankering is moeilijk denkbaar. Wie die voordelen wil overtroeven, is best goed uitgerust.

De **KANSEN 6 en 7** projecteer ik kort, om wat langer te kunnen stilstaan bij **kans 8**.

It's urban and regional planning, stupid, en niet (louter) de economie. Kortom, provincie, herijk de ruimtelijke ordening. Maak er een goede hefboom van om warmtenetten succesvol te ontwikkelen.

Als men wil dat output (geothermie, restwarmte) ook succesvol input wordt (verwarming van wijken, bedrijventerreinen,...) dan hangt daar vooral ook een ruimtelijke uitdaging aan vast.

Het voeren van ruimtelijke planning die inzet op duurzame gebiedsgerichte ontwikkeling wordt crucialer dan ooit.

Een uitgelezen kans ligt hier voor het grijpen: tekent het Antwerpse provinciebestuur niet volop een nieuw ruimtelijk structuurplan uit?

Net als voor Vlaanderen geldt voor de provincie dat ze best volop alle transitie- en transactiemomenten gebruikt om nieuwe wegen in te slaan. Dat kan o.m. bij het verlenen en/of controleren van bouw-, milieu- en binnenkort omgevingsvergunningen.

Wie over de hefboomen en kennis beschikt, moet springen. Als onze provincie wil, kan ze. Dit is meteen **KANS 9**.

Het grootste deel van de kennis en knowhow is - zonder twijfel -geconcentreerd bij VITO, waar heel wat onderzoekers studeren en werken op geothermie, restwarmterecuperatie, biobrandstoffen, slimme netwerken, energie uit afval enz.

Ook de Universiteit Antwerpen, de Hogescholen én ons eigen Kamp C beschikken over veel en unieke kennis.

Verder werken tal van bedrijven, organisaties en spin-offs rond gelijkaardige thema's. Niet zelden samen met de kennisinstellingen vermarkten ze deze kennis en knowhow.

Rijst de vraag of al deze initiatieven en kennis wel voldoende belicht, "gecombineerd" en voorbij de grenzen van hun mogelijkheden ontwikkeld worden? Meer en betere resultaten door meer en betere samenwerking, zijn zeker mogelijk. Tot zover **kans 10**.

Ook de provincie kan bijdragen tot een grotere "awareness" en zo het draagvlak helpen vergroten. Als "neutrale speler" kunnen we vanop een zekere afstand, maar toch steeds dichtbij ook bijdragen tot kennisuitwisseling.

En omdat we geen speler en dus geen concurrent zijn, kunnen we partijen verenigen én zoveel goede voorbeelden in de kijker plaatsen:

Wie doet wat? Waar zitten mogelijk leemtes? Weten we genoeg van elkaar? Zijn synergieën mogelijk?

Eindigen met kansen, **KANS 11**, voor provincie Antwerpen doe ik met een beproefd concept. De groepsaankoop.

In Vlaanderen is de warmtepomp allesbehalve ingeburgerd. Een warmtepomp haalt de warmte uit de bodem of uit de lucht. In Scandinavische landen, Duitsland en Oostenrijk worden warmtepompen al jaren veelvuldig en met groot succes gebruikt. De installatie kan op heel wat enthousiaste adepten rekenen.

Daarom provincie, organiseer een groepsaankoop voor warmtepompen en zonneboilers en voorzie in maatwerkadvies voor de beste en meest duurzame oplossing voor een specifieke woning of appartement. Schakel Kamp C mee in. Onze provincie wéét hoe een succesvolle groepsaankoop georganiseerd wordt. Gebruik en verbreed die expertise!

Het laatste woord is voor **onze trouwste bondgenoten en partners**, de steden en gemeenten. Eerder nog dan een kans is het een oproep: steden en gemeenten, zet in op al dan niet kleinschalige(r) realisaties in de praktijk.

“De rol van het lokale bestuur is enorm belangrijk”, aldus Koen Van Overberghe, voorzitter Warmtenet Vlaanderen.

“De gemeente of stad speelt een sleutelrol door als regisseur op te treden. Door warmtenetten op te nemen in het beleid, kan het lokale bestuur partijen aantrekken om netten aan te leggen.”

Hernieuwbare, schone energie is en zal altijd een kwestie zijn van “en...en...en”.

Een gezonde, duurzame, hernieuwbare energiemix betekent, investeren in zonne-, wind-, (geo)warmte-, en waterkrachtenergie. Bovendien zal de wetenschap niet stilstaan en zullen er steeds nieuwe, nog meer performante bronnen van hernieuwbare, duurzame energie worden ontwikkeld.

De bestaande zullen verder worden geoptimaliseerd zodat hun impact op de leefomgeving verkleint.

Gemeenten die – om tal van goede of minder goede redenen- niet kunnen investeren in windenergie omdat wetten en praktische bezwaren in de weg staan of écht niet over de ruimte beschikken om windmolens optimaal te verzoenen met wonen en werken, roep ik extra op om hun aandeel in de noodzakelijke hernieuwbare energiemix te realiseren via zoveel als mogelijk warmtetoepassingen: warmtenetten waar het kan en/of warmtepompen waar het niet anders kan.

Wachten is echt geen optie.

Hopelijk breekt dan snel de dag aan dat in de provincie Antwerpen evenveel hernieuwbare energie wordt geproduceerd als de vraag naar energie groot is.

Dat is de dag waarop Antwerpen de “energie-onafhankelijkheid” kan uitroepen. Het is de dag waarop we alle, tot nog toe theoretisch beschikbare hernieuwbare energie écht aanboren en gebruiken. Dan gaat er geen warmte meer verloren en verankeren we op echt duurzame wijze de industrie, bedrijven en zoveel jobs. Onze leefomgeving, maar vooral alle Antwerpenaren zullen er bijzonder wel bij varen.

Bovendien voeren we de eerder geciteerde, kamerbreed gesteunde resolutie van het Vlaams parlement vastberaden mee uit.

En wat meer is. Als het kan in Antwerpen, dan kan het zeker in de rest van de wereld.

Utopia zal dan niet langer een droom zijn, maar een warm, economisch én ecologisch robuust verhaal waarmee we opnieuw, nieuwe, innovatieve geschiedenis schrijven.

Ik dank u!

Cathy BERX
30 november 2016

